

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Юлия Георгиева Дончева

Русенски университет „Ангел Кънчев“

относно материалите на докторант *Александра Христос Андреу*, за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“, в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика), Факултет по науки за образованието и изкуствата при Софийски университет „Св. Климент Охридски“, с тема на дисертационния труд: *„Подходи за управление и консултиране в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения“*.

1. Биографични данни на докторанта (образование, квалификации, професионален опит и др.). Данни, констатация и преценка на конкурсната процедура и на докторантурата.

1.1. Биографични данни на докторанта.

От представената автобиография констатираме следното, представено в хронологичен план.

ОБУЧЕНИЕ: 2024 - 2025: Завършва следдипломна програма Магистърска степен ниво II по межкултурно образование. 2022 – до сега: докторска програма във Факултет по науки за образованието и изкуствата, „Специална педагогика“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България. 2020 – до сега: Посещава бакалавърската програма „Бизнес и организационен мениджмънт“ на Гръцкия отворен университет (Временно прекъсната. 2012 - 2014: Завършва следдипломна програма „Обучение и образование (магистър по изкуства в образованието - Образователни науки)“. 2005 – 2010: Катедра „Филология“, Висше училище по философия,

Атински университет (обща степен 7/10). 2005: Завършва гимназия в Арахова (обща степен 18).

Тъй като *РАБОТНИЯ/ПРАКТИЧЕСКИ ОПИТ* на докторантката е много богат (от 2007 до сега), тук ще си позволя да открия само няколко аспекта: 2010 г.: Evaluate SA, офис-деловодител, пренасочване на изходящи повиквания от името на Cosmote; 2013 г. - 2014 г. - Стажува в рамките на програма „Проверка на навлизането на пазара на труда за млади безработни до 29 години“, финансирана от Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси“ на Министерството на труда; 2020 г. - I.NE.DI.VIM - Почасов инструктор за възрастни в DIEK Thebes; 2021 г. - Министерство на образованието и вероизповеданията, Департамент за средно образование на Беотия, 1-ва гимназия в Ливадия, заместник-филолог, отдел ZEP I; 2021 г. - 2022 г. - Министерство на образованието и вероизповеданията, Дирекция за средно образование на Беотия, заместник-филолог на пълен работен ден PE02 (1-ва гимназия в Ливадия, 1-ва гимназия в Ливадия, 2-ра гимназия в Ливадия); 2022 г. - 2023 г. - Министерство на образованието и вероизповеданията, Дирекция за средно образование на Беотия, заместник-филолог на пълен работен ден PE02 (GEL Barleio Distomo); 2023 г. - 2024 г. - Министерство на образованието и вероизповеданията, Дирекция „Средно образование“ на Беотия, заместник-филолог на пълен работен ден PE02 (Вечерно училище в Ливадия, Вечерно училище в Алиартос); 2024 г. - 2025 г.: Министерство на образованието и вероизповеданията, Дирекция „Средно образование“ на Беотия, заместник-филолог на пълен работен ден PE02 (Средно училище с гимназиални класове на Домврина).

Към *ОБРАЗОВАНИЕ И КВАЛИФИКАЦИЯ*: от 2007 г. – днес - Домашен учител по филологически курсове за ученици от начално училище, гимназия и лицей; 2011 г. – 2012 г. - Учебно-методично училище „Г.

Велаорас“, професор по филологически курсове; 2015 г. - 2016 г. - Държавно училище Civitanideios Изкуства и професии, Институт за професионално обучение, Инструктор - Секретарска помощ; 2023 г. - I.NE.DI.VI.M. - Почасов инструктор за възрастни в SDE Orchomenos, по гръцка езикова грамотност.

Има множество валидирани, придобити и сертифицирани квалификации, обучения и компетенции, работа по проекти, и др. Владее английски, френски и италиански езици на отлично ниво. От представената автобиография е видно, че Александра Христос Андреу е амбициозна, мотивирана и целеустремена личност.

1.2. Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба. Данни за конкурса и докторантурата – На основание чл. 4 от Закона за развитие на академичния състав в Република България (обн. ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г., изм. ДВ. Бр. 81 от 15.10.2010 г., изм. ДВ. Бр.101 от 28.12.2010 г.; изм. Бр.68 от 02.08.2013 г., в сила от 02.08. 2013 г.; изм. и доп., бр. 30 от 03.04.2018 г., в сила от 05.05.2018 г.), решение на Факултетния съвет на Факултет по науки за образованието и изкуствата от 27.05.2025 г., протокол № 5 е издадена Заповед № РД-38-683/05.11.2025 г. на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ за защита на Александра Христос Андреу, с тема на дисертационния труд „Подходи за управление и консултиране в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения“, редовен докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика), за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“. Научен ръководител на докторантката е доц. д-р Данка Щерева Николова. Взето е решение за допускане на кандидата до публична защита на база готовност и на преминала успешно проверка за плагиатство и оценяване на дисертационния труд в съответствие с

национални изисквания по Чл. 4. Сформирано е и е утвърдено научно жури утвърдено с решение на ФС.

Докторантката е изпълнила дейностите по обучението и успешно е положила изпитите определени в индивидуалния план.

Спазени са всички предварителни законови и нормативни правила предвидени по настоящата процедура.

2. Данни, констатация и преценка за дисертацията, автореферата и публикациите за конкурса.

2.1. Данни за дисертацията. Дизайн на научния труд.

Дисертационният труд в съдържанието си включва общо 216 страници, от които 186 страници активен текст, изложение, експонирано в пет глави. Онагледен е с общо поместените 34 таблици и 13 фигури/графики. Изведени са: Заключение от изследването, Ограничения на изследването, Предложения – препоръки, Приноси с теоретичен и практически характер, както и Публикации (7 на брой, самостоятелни и в съавторство с научни си ръководител), свързани с темата на дисертационния труд.

Библиографията съдържа 153 заглавия, от които 82 източника на гръцки, 71 на английски език и 14 електронни източника (web сайтове). Литературата е от съвременни, актуални заглавия по темата на изследвания проблем. Включени са 2 две на брой *Приложения*, доказателствената част, представени в 13 страници.

Във въведението е представена авторската теза, обоснована е и актуалността и значимостта на избраната за изследване проблематика. Представена е спецификата на изследването в стандартните компоненти: предмет, обект, цел, хипотези, задачи, организация и методика на научното изследване.

Всяка глава съдържа точки и подточки. *Първа част, първа глава* резонно обхваща Теоретичното обосноваване на проблема. Изключително коректно са анализирани ключовите понятия за научния труд, а именно – *Образование на възрастни с увреждания и управление на тяхната образователна среда*. Впечатляваща е всеобхватността на анализа на тематиката – от учене през целия живот за възрастни с интелектуални нарушения, образователните структури за тях, приносът на това учене за подобряване качеството им на живот, ролята и характеристиките на директора, включващи моделите и стиловете на управление, модели и стилове на лидерство, на тези институции до ролята и приносът на директора за по-ефективно функциониране на този род образователни структури обгрижващи възрастни хора с интелектуални нарушения.

Във *втора глава* авторката разглежда в детайли консултирането на тези възрастни – ползите, препятствията, ролята и характеристиките на консултанта, както и актуалното в наши дни – дистанционно консултиране. Направено е обобщение в конкретиката.

Част втора, глава трета е Изследователската методика, Описание на изследователския процес с изведените – цел, конкретни задачи, изследователски въпроси, изследователска хипотеза, изследователски метод, техники за събиране на данни, както и провеждането на изследователския процес.

В *Глава четвърта* са експонирани анализа на резултатите на четирите изследователски въпроса плюс проучване на демографските данни на участниците.

В *Пета глава* дисертантката извежда заключението от целия научен труд – Приносни моменти с теоретичен и практически характер, заключение, съпътстващи ограничения, както и приложения – препоръки.

Констативно може да се обобщи, че записката има академичен вид и то с доказателствена част, изискуеми, желателно-препоръчителни, за този род научни изследвания! Поздравления!

2.1.1. Актуалност на проблематиката на дисертационния труд.

Актуалността на дисертационната тема „Подходи за управление и консултиране в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения“ е изключително значима в съвременната образователна и социална практика поради няколко ключови причини:

- *Ръст на броя възрастни с интелектуални нарушения:* В последните години се наблюдава увеличаване броя на възрастните с интелектуални нарушения, които изискват специализирана подкрепа и адаптирани образователни услуги, което прави темата изключително актуална и подчертава необходимостта от разработване на ефективни подходи за управление и консултиране.

- *Развитие и усъвършенстване на подходите за управление и консултиране, управленските подходи и модели:* Новите стратегии и модели за управление в сферата на специалното образование позволяват по-ефективно осигуряване на индивидуализирана подкрепа, подобрявайки качеството на живота и социалната интеграция на възрастните с интелектуални нарушения.

- *Интеграция на консултирането като инструмент за подкрепа:* Консултирането е ключов елемент, играе ключова роля, в подобряването на социалните умения, самостоятелността и социалната интеграция на възрастните с интелектуални нарушения, подпомага се тяхната социална интеграция и личностно развитие, което е важен аспект за жизнената им реализация.

- *Обществени, социални и политически тенденции:* В условията на развитие на социалните услуги и политики за подкрепа на хората с увреждания е необходимо и наложително да се разработват и прилагат нови, иновативни, подходи за управление и консултиране, които да отговарят търсенията на съвременните потребности и стандарти.

- *Практическа приложимост:* Темата има значителен принос към подобряване на професионалната практика в обучението и подкрепата на възрастните с интелектуални нарушения, допринасяйки за по-ефективно планиране, управление и предоставяне на услуги, които от своя страна са от съществено значение за подобряване качеството им на живот.

В обобщение, темата е актуална и важна, не само поради нарастващия брой на възрастните с интелектуални нарушения и потребности, но и от необходимостта от развитие и усъвършенстване на подходите за управление и консултиране, осигуряващи по-ефективна подкрепа и социална интеграция. Освен това, тя отразява съвременните предизвикателства и тенденции в сферата на специалното образование и социалната подкрепа за възрастни с интелектуални нарушения, предлагайки възможности за развитие на по-ефективни и адаптирани модели за управление и консултиране.

В условията на динамични социални промени и засилващи се предизвикателства пред демократичните общества развитието на социално значими модели е от особено значение. На европейско равнище и в национален контекст темата кореспондира с актуалността на проблематиката, свързана с необходимостта от изграждане на умения за демократична култура и активно участие с иновативен и практически ориентиран подход. Този модел, тази технология не само отговаря на

европейските и националните стратегически приоритети, но и предоставя надеждна основа за постигане на устойчиви резултати.

2.1.2. Съдържание и оценка на научните приноси.

Научната и практическата значимост на дисертационния труд произтича именно от съчетаването на съвременни образователни политики и иновативни методически решения, насочени към формирането на социално-гражданска позиция с устойчиви решения. Теоретичните и практическите приноси на дисертационната тема „Подходи за управление и консултиране в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения“ са значими както за развитието на научната област, така и за подобряване на практическите стратегии в работата с тази група. Част от основните аспекти в *теоретични приноси* са:

- *Развитие на концептуална рамка*: Темата допринася за усъвършенстване на теоретичните модели за управление на специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения, интегрирайки съвременни подходи и методологии.

- *Обогатяване на теорията за консултирането*: Проучването допринася за разширяване на знанията относно ефективните комуникационни и консултантски практики, адаптирани към специфичните потребности на възрастните с интелектуални затруднения.

- *Интеграция на интердисциплинарни подходи*: Проблематиката стимулира синтеза между педагогиката, психологията, социалната работа и управленските науки, обогатявайки теоретичната база в областта.

Практическите приноси на дисертационната тема „Подходи за управление и консултиране в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения“ включват следните ключови области:

- *Разработване на стратегии за управление:* Практическите насоки и модели за ефективно управление на програми и услуги за възрастни с интелектуални нарушения, които могат да бъдат прилагани в различни организации. По-конкретно, разработване на адаптирани модели за управление на образователните процеси, отчитайки специфичните им потребности и особености относно подобрява ефективността на обучението и подкрепата.

- *Подобряване на консултантските практики:* Въвеждане на иновативни консултантски подходи, насочени към стимулиране на социалната интеграция, професионалната реализация и личностното развитие на възрастните с интелектуални нарушения. Разработване на методики за консултиране, повишаващи ефективността на взаимодействието между специалисти, възрастни с нарушения и техните семейства.

- *Обучение и професионално развитие:* Предложени са програми за обучение на специалисти в областта, което допринася за повишаване на компетенциите им и подобряване на качеството на предоставяните услуги. Формулиране на препоръки за създаване на мултидисциплинарни екипи и стратегии за управление, осигуряващи по-ефективна подкрепа и индивидуализирана грижа.

- *Политически и организационни препоръки:* Темата формира основа за създаване на политики и стандарти за управление и консултиране в специалното образование при възрастните с интелектуални нарушения. Предвидено е обучение и подготовка на специалисти в областта на специалното образование и социалната работа, с цел подобряване на компетенциите им в конкретната им работа.

- Предоставяне на практически насоки и инструменти за родители, социални работници и учителите, подпомагащи реализирането на по-ефективни комуникационни и консултантски стратегии.

- Подпомагане на създаването на политики и програми, интегриращи управленските и консултантските подходи в системата на специалното образование за възрастни с интелектуални нарушения, с цел по-устойчива и ефективна подкрепа.

Обобщение: Дисертацията носи важен принос към усъвършенстването както на теоретичната рамка, така и на практическите подходи в управлението и консултирането в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения, подпомагайки създаването на по-ефективни и достъпни услуги за тази уязвима група. Приносите имат потенциала да подобрят качеството на живот, социалната интеграция и професионалната реализация на възрастните с интелектуални нарушения, като същевременно подпомагат професионалистите и организациите, работещи в тази сфера.

Докторант Александра Христос Андреу извежда основни приноса, както и изводи, и препоръки, които съответстват и колерират на дисертабилното изследване. Представени са ясно, коректно и най-вече, което е изключително важно, с насоченост към приложение в реалната практика.

2.2. Данни за автореферата. Авторефератът, с общ обем от 53 страници, съдържащи – Въведение; Петте глави в синтетико-аналитичен вид с прилежащите им характеристики; Приложения-препоръки (за допълнителни подобрения, в областта на ученето през целия живот, в областта на управлението на образователните институции, в областта на консултирането на таргетната уязвима група); Приноси (научен принос на дисертацията, с теоретичен характер, с методологичен характер, с научно-

приложен характер) и 1 страница публикации по темата на дисертационни труд отговаря на всички стандартни изисквания за синтезирана и адекватна, аналитико-систематична разработка на първичния документ, научния текст, както и обективното отразяване съдържанието на дисертационното изследване. Спазени са академичните и техническите изисквания за оформянето и презентирането му в хартиения вариант, и в дигиталния вид като On-line публикация. Коректността е видна, анализирана е научната стойност на научния труд, както и количествените данни по нормативните изисквания в националните и вътрешно-институционалните закони и правилници.

2.3. Преценка за съответствие на научната продукция според изискванията на ЗРАС: Данни за публикациите - Докторантката участва със следната научна продукция, съотнесена към Наукометричните критерии за минималните национални изисквания към научната и преподавателска дейност на кандидатите за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности, Област 1. Педагогически науки, както следва:

• *Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, Група А, Показател 1 → 50 точки.*

Публикации - общо 7 броя, самостоятелни и в съавторство. 2 (две) от тях са издадени в научно списание базирано в Бразилия. Публикувани са в периода от 2022 до 2025 г. Група Г 7. Статии и доклади, публикувани в нереперирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томовете: Самостоятелни – 2 броя = 20 точки. В съавторство 5 броя = 25 точки. Общ брой точки по показател Публикации = 45 точки.

От тук, категорично може да се обобщи, че сумата от показателите на съответните групи (95 точки) **напълно отговаря** на минималните

национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ и чл. 1а, ал.1 от ППЗРАСРБ и съответно по чл. 24, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (за образователната и научна степен „доктор“) за област 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика.

Обобщавайки задължителната част от рецензията за приносните моменти на научния труд ще отбележа, че разработки от този род трябва да намерят място в научната литература, не само на национално, но и на международно ниво, за да могат педагогическите и непдагогически специалисти и експерти, заинтересованите по проблематиката да открият своите отговори.

Тук е мястото да поздравя научния ѝ ръководител, доц. д-р Данка Щерева Николова, която за пореден път с изключителното си професионалното и компетентно ръководене финализира научен труд, чиято тематика е особено значима, актуална и бих казала на крачка пред времето си. Поздравления!

Съдържанието на научната разработка е изградено в логическа последователност. Научната продукция – дисертация, автореферат и публикации, предоставена за участие в конкурса не съдържа слабости, които да омаловажат нейните достойнства. Запознавайки се с разработката на научния труд еднозначно може да се заключи, че познаването на проблематиката от докторантката е видна.

Констатирам с удоволствие, че няма допуснати нарушения, относно съответствието на дисертацията и оригиналността на труда с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника към него, Правилника за придобиване на научни степени на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и вътрешните правила на институцията.

3. Лични впечатления.

Не познавам лично докторантката, но съдейки по научния ѝ труд категорично мога да обобщя, че колежката има потенциал, който задължително трябва да развива и надгражда.

4. Препоръки, критични бележки и предложения. Въпроси към докторанта.

Като препоръка мога да отбележа следното: добре е Александра Андреу да разшири своето участие в национални и международни образователни проекти. Тоест да има стремеж за/към популяризиране на резултатите от изследователската дейност. Изследвания, като тук представеното ни, трябва да бъдат „чути“ и „видни“ за националната и световна научна общественост. Също така горещо препоръчвам записката да бъде издадена в хартиен или електронен вариант.

Въпроси:

✓ Кой от тези основни подходи за управление и консултиране в специалното образование при възрастни с интелектуални нарушения са най-лесно и бързо приложими (тези, изложени в дисертационния труд или може би има и други неописани, но пък ексцерпирани от Вас или друг учен), и как точно се прилагат на практика?

✓ Какви предизвикателства срещат специалистите при прилагането на тези подходи и какви стратегии могат да се използват за тяхното преодоляване?

✓ Какви са ефектите от използваните подходи за управление и консултиране върху личностното развитие и социалната интеграция на възрастните с интелектуални нарушения? Нещо допълнително, което не сте описала в научната записка.

5. Заключение - Докторант Александра Христос Андреу е изпълнила задълженията си произтичащи от изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, Правилника на Софийски университет, както и задълженията по съответния индивидуален учебен план на докторанта, тоест отговаря на минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ и чл. 1а, ал.1 от ППЗРАСР. Формата и съдържанието на дисертационния труд отговарят на изискванията на чл. 27 от ППЗРАСРБ, Всички административни процедури са спазени.

Имайки предвид гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено в дисертационния труд, автореферата, постигнатите резултати и приноси.

Заявявам своя **положителен вот за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“** на Александра Христос Андреу в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) към катедра „Специална педагогика“, Факултет по науки за образованието и изкуствата към Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Изготвил рецензията, в качеството на член на научното жури:

15.12.2025 г.

(Проф. д.н. Юлия Дончева, PhD)